

Újfajta britség

Pataki Éva

Hanif Kureishi: *A kültelki Buddha*. Fordította: Greskovits Endre (Scolar, 2012, Budapest, 2012.).

Amikor hat évvel ezelőtt kezembe került Hanif Kureishi *The Buddha of Suburbia* című regénye, enyhe túlzással ugyan, de megpecsételődött a sorsom: a regény elemzése szakdolgozattá, majd készülő doktori disszertációvá nőtte ki magát. Határtalan öröm (és egy cseppnyi irigység) öntött hát el, amikor a regény pár hónapja végre magyarul is megjelent

Greskovits Endre kiváló fordításában. Amit hat éve éreztem, az most, a magyar nyelvű kiadás olvasása után is változatlan: bevallom, örök szerelem fűz a regényhez, így bármely általam írt kritika és tanulmány szükségszerűen szubjektivitással átitatott. Mindazonáltal elfogultság nélkül állíthatom, hogy *A kültelki Buddha* a kortárs brit irodalom egyik remekműve, kanonizált olvasmány és mérföldkő, mely olyan remek posztkoloniális brit regények előtt nyitotta meg az utat a szélesebb olvasóközönség és a kritikai elismerés felé, mint Zadie Smith *Fehér fogak* vagy Monica Ali *A muszlim asszony* című művei. Persze a *Buddhát* megelőzően sem volt ismeretlen fogalom a brit-ázsiai regény, bár az ötvenes-hatvanas években még „fekete-brit” irodalomnak nevezték, egy kalap alá vonva ez által a brit-karibi és a brit-ázsiai írókat és műveiket. V. S. Naipaulnak és Salman Rushdie-nak köszönhetően a szigetországba bevándorló dél-ázsiai születésű szerzők és általuk a bevándorlók kultúrája és művészete is fokozatosan egyre nagyobb figyelmet és elismerést kapott. Valójában Rushdie volt az, aki az addig főként forgatókönyvek és színdarabok írásával foglalkozó Kureishit regényírásra buzdította; bátorításának köszönhetően született meg

1990-ben a Buddha és vele együtt az új brit nemzeti identitást megtestesítő, szeretni való hibrid, Karim Amir alakja.

A könyvet megjelenésekor nemcsak az olvasók, de a kritikusok is hamar keblükre ölelték: 1990-ben elnyerte a legjobb első regénynek járó Whitbread-díjat, 1993-ban pedig a BBC tévésorozatot készített belőle, melyhez David Bowie írt zenét. Számos prominens napilap dicsérte humorát, érzelmességét és őszinteségét, a *The New York Times* pedig a 70-es évek Angliájának hiteles korrajzáként ünnepelte: „Borzasztóan mulatságos regény, rafinált első könyv, mely egyszerre klasszikus komédia és kegyetlen satíra Anglia etnikai viszonyairól.” Salman Rushdie is elismerően nyilatkozott pártfogoltja első „komoly” irodalmi próbálkozásáról: „Maximálisan tiszteletlen és vadul illetlen, de ártatlanul megható és őszinte is. És ráadásul nagyon vicces.” Épp ez a tiszteletlen őszinteség az, ami a *The Guardian*hoz címzett nyílt levél írására sarkallta Kureishi nővérét is – bár a regény nyilvánvalóan önéletrajzi ihletésű, az író tagadta, hogy szereplőit családtagjairól mintázta volna, a család viszont hevesen tiltakozott az ellen, hogy Hanif ily módon kiteregesse magánügyeiket. Kureishi apja állítólag olyannyira sértésnek vette a *Buddha* családrajzát, hogy a megjelenés után egy évig nem is beszélt a fiával.

Az én szép kis mosodám című film forgatókönyvéért 1985-ben Oscar-díjra jelölt Kureishi számára mindenestre új távlatokat nyitott a *Buddha* sikere. Több regénye (*The Black Album*, 1995; *Intimacy*, 1998; *Gabriel's Gift*, 2001; *The Body*, 2003; *Something to Tell You*, 2008) és novelláskötete (*Love in a Blue Time*, 1997; *Midnight All Day*, 1999) jelent meg azóta és a forgatókönyvírást sem hanyagolta el. Az *Intimitás* című kisregényből készült film elnyerte a Berlieni Filmfesztiválon a legjobb filmnek járó díját, míg a *The Mother* című drámájának filmadaptációja (magyarul *Anyja és a szerelem* címen került a mozikba 2003-ban) a Cannes-i filmfesztiválon kapott első díjat. Mindezek után hab a tortán, hogy munkássága elismeréseként a *The Times* 2008-ban beválasztotta Kureishit „Az 1945 utáni 50 legnagyobb brit író” közé. Kureishi életművének legfőbb gyöngyszeme és legolvasottabb darabja azonban vitathatatlanul *A kültelki Buddha*.

A regény a 70-es évek Angliájában játszódik, egy olyan korban, amikor a spiritualitást drogokban megtalálni vélő, szabad szerelmet hirdető hippik lassanként átadják a helyüket egy új, a politika és a társadalom ellen aktívan és gyakran polgárpukkasztással lázadó generációnak: punkoknak, anarchistáknak, trockistáknak. Olyan helyen járunk, ahol az erőszak, a faji megkülönböztetés és a rasszizmus mindennapos, ahol a bevándorló családok állandó rettegésben élnek, hogy a Nemzeti Front hívei „Menjetez haza, pakik!” feliratú téglával bedobják sarki boltjaik ablakait, ahol több vödör vizet készítenek az ágy mellé, attól tartva, hogy új-

fasiszta csoportok gyújtóbombát dobnak éjszaka a házra. Olyan kultúrába nyerhetünk betekintést, melyben a bevándorló egyszerre igyekszik alkalmazkodni a domináns kultúrához és megőrizni a gyökereit, ahol a nyugat csábításai minduntalan összeütközésbe kerülnek a keleti tradíciókkal, az első generáció a másodikkal, a patriarchális elvárások a feminista elvekkel, a kamaszkori álmok és vágyak a felnőtt földhözragadtságával és rezignáltságával.

A regény egyszerre tekinthető szórakoztató bestsellernek és csípős társadalomkritikának, rendhagyó útikönyvnek és Bildungsromannak. Miközben tanúi lehetünk a hibrid (fél-angol, fél-pakisztáni) Karim jellemfejlődésének, sorsa alakulásának, egyszersem nyomon követhetjük a csöppet sem hétköznapi család széthullását és alternatív családokká alakulását, miként a hajdan volt gyarmatosítói dicsőségét gyászoló Britannia is szemléletváltásra, változásra, multikulturális mivolta elfogadására kényszerül. A regény főhőse és narrátora kamasz fiúként kezdi kommentálni a saját és az őt körülvevők tetteit, tapasztalatait és környezetét: a külváros hagyományos angol kulturális terét, mely a kispolgári giccs és a mozdulatlanság megtestesítője; a felemelkedéssel és hedonista élményekkel kecsegtető multikulturális Londont; a fővárosban élők csetlés-botlásait és sikereit; családjá különbségeit és kudarcait. Karim, aki saját bevallása szerint „tösgyökeres angol... illetve majdnem,” hol kritizálja, hol dicsőíti apját, a címadó „Buddhát”, aki indiai származásával visszaélve, orientális-egzotikus kinézetét és spirituális beállítottságát kihasználva szédíti a külváros jómódú fehér brit lakosait, a megvilágosodás felé vezető út feltárással kecsegtetve őket. Ez az identitás-performansz (azaz tudatos identitás-reprezentáció, egyfajta szerepjáték) változások egész sorozatát indítja el a család életében és egyúttal példaként szolgál Karim számára is: a külváros sivárságából, unalmából, a rá vetített rögzült identitás alól csupán komolytalan, önironikus kaméleon-léttel, laza erkölcsökkel és megfelelő kapcsolatokkal lehet kitörni. A kitörés hamarosan apa és fia számára is elérhetővé válik: Haroon beleszeret a félmellű, ám annál vonzóbb és inspirálóbb Evába, Karimot pedig Eva fia, az ellenállhatatlan karizmájú Charlie igézi meg. Miután sikereitől megrészegetve Haroon úgy dönt, elhagyja feleségét, aki Karim szerint „a világ legédesebb, de legnyomortalibb asszonya”, és kisebbik fiát, a balett-táncos álmodó kergető, európai divatlapokat bújzó és az asszimilálódott második generációs bevándorlókra jellemzően kulturális identitását tagadó Allie-t, a szerelmesek Karimmal és Charlieval kiegészülve Londonba költöznek. Az álmok innentől kézzelfogható valósággá válnak: Karim végre belevetheti magát a London kínálta élvezetekbe, elkezd előkelő társaságokba járni és Evának köszönhetően hamarosan a karrierje is beindul: megkapja Maugli szerepét *A dzsungel könyve*

színpadi változatában, melyre bár származása és feltételezett „indiai-sága” miatt szerződtek, ironikus módon túl világos bőrűnek bizonyul, így sminkkel sötétítik bőrszínét minden előadás előtt. Bár Karim eleinte hevesen tiltakozik, végül beleegyezik ebbe az „autentikus” ábrázolásba, és más módot talál köztessége és hibriditása kifejezésére: a szerepet a közönség nagy örömeire cockney (kelet-londoni) akcentussal játssza. Karim szándékosan rájátszik külvárosi identitására, követve a direktor tanácsát, mely szerint ahhoz, hogy sikeresen mások lehessünk, önmagunknak kell lennünk. Ily módon megfogalmazza azt a flexibilitást, mellyel generációja szemléli az identitást, mint relációs és változékony fogalmat. Következésképpen a különböző identitások könnyedén játszhatóak, Karim számára pedig London lehetőséget nyújt arra, hogy feszegetse, és tetszés szerint elmozdítsa az identitás határait, mely ez által dinamikus, flexibilis és interaktív fogalomná válik. Karim, az önjelölt színész egy képzelt identitást játszik el a színpadon és azon kívül is; kizsákmányolja önnön identitását, áruba bocsátja feltételezett indiai-ságát, szexualitását felhasználva igyekszik sikereket elérni és elfogadtatni magát. Miközben Charlie-ba szerelmes, (vagy inkább Charlie-vá akar válni), gyerekkori játszópajtásával is időről-időre összefekszik, és bár minden porcikája tiltakozik ellene, részt vesz a direktor, Pyke, párcserés orgiáján, melynek végén megadóan tűri, hogy a férfi magáévá tegye. Karim szexuális és etnikai másságát, a fix identitás-kategóriák elutasítását gyakran azonosítják az urbánus, kozmopolita léttel, mely ellenszegül a külváros uniformitásának. A kozmopolita felszín alatt azonban Karim megmarad külvárosi srácnak; nem lehetne kozmopolita, ha nem lenne külvárosi, hiszen ez utóbbi biztosítja számára azokat a stratégiákat, melyekkel átformálhatja magát és többféleképp prezentálhatja identitását.

Karimhoz és az Amir család többi férfi tagjához hasonlóan szerepjátékokkal élnek tágabb családjukhoz tartozó barátai is: a sarki vegyesboltot üzemeltető Anwar a hithű muzulmán képében tetszeleg, miközben el-elcsábul egy kis disznóhúsrá, majd az ellenségnek számító India nagy hindu vezetője, Gandhi által inspirált éhségstrájkba kezd, hogy akarát keresztülvigye és kiházasítsa Jamila lányát. A feminista elvekkel korán megfertőzött, lázadó szellemű, intellektuál Jamila ugyan látszólag behódol apa akarátának, de csak a saját feltételeivel. Az ősházából „megrendelt”, Conan Doyle-rajongó, nyomorék kezű, s ily módon hasznavehetetlen Changezzel nem hálja el a nászt, kommunába költözik és miközben Karimmal továbbra is alkalmi szeretők maradnak, egy másik férfitől szül gyereket, akinek a felnevelésében a kis közösség és a feleségébe rendületlenül szerelmes Changez is segítkezik. A család másik erős női tagja a hercegnőként emlegetett Jeeta, aki ránézésre az alárendelt, en-

gedelmes ázsiai asszony mintapéldánya. Férje patriarchális erőfitogtatására azonban csendes lázadással válaszol, majd az éhségstrájkba és a veje okozta csalódásba belerokkant Anwar helyett kezébe veszi a család sorsát és felvirágoztatja a boltot, ezáltal téve tanúbizonyságot lányához hasonló harcos jellemének, és az emigráns-lét nőkre gyakorolt emancipáló hatásának.

A tétova vagy tetre kész, esendő, hús-vér brit-ázsiai karakterek mellett Kureishi a korra jellemző dekadens/lázadó/posztmodern fehér-brit karakterek sokaságát is felsorakoztatja: külvárosi sznobokat és belvárosi elitet, a munkásosztály felemelkedéséért küzdő el nem ismert színészeket és szexuálisan túlfűtött, ünnepezt színpadri rendezőket, a kisebbségek összefogásáért érvelő fekete és a fajok-közötti szerelmet pártoló felső-középosztálybeli fehér színésznőket, kis-és nagystíliú játékosokat, alkalmi és elszúrt életű drogosokat, álmodozókat és megalkuvókat. Identitás-performanszaik, szerepjátékaik, őszinte és érdekkapcsolataik helyszíne pedig nem más, mint a hozzájuk hasonlóan elmentmondásos és összetett, millió különféle individuumból színes mozaikként összeálló metropolisz, a multikulturális lét Mekkája; az a hely, ahol az új nemzeti identitás kialakulásában van, formálódik, és Kureishihez hasonlóan számos író és hétköznapi ember reményei szerint egy nap megvalósul. A *Buddha* a hibriditás és a multikulturalizmus szószólója. Egy olyan országé, ahol mára a chicken tikka masala nemzeti eledelnek számít, ahol fajtól, életkortól és szexuális beállítottságtól függetlenül britek ezrei táncolnak bhangrára a nyaranta megrendezett számos mela (dél-ázsiai kulturális fesztivál) egyikén, és ugyanolyan lelkesen olvassák Meera Syalt, Nadeem Aslamot és Hanif Kureishit, mint Angela Cartert, Nick Hornbyt vagy Ian McEwant. Egy olyan nemzetért és nemzethez szól, mely úgy a 70-es években, mint a 21. században is, nap mint nap szembesül azzal, hogy britek lenni soha nem lesz már ugyanaz, mint a gyarmatbirodalom idején volt. Kureishi számos interjúban, írásában, és ezzel a regénnyel is azzal érvel, hogy ideje felismerni és elfogadni ezt az „újfajta britséget”.

És hogy mindez hogyan érintheti meg a magyar olvasót negyven év távlatából és kétezzer kilométer távolságból? Véleményem szerint egész egyszerűen és magától értetődően. Karim világa ugyanis egyszerre távoli és mégis ismerős. Hiszen a mi kis országunkat és legfőképp fővárosunkat is egyre inkább jellemzi a multikulturalitás, a másság és az elfogadás, a nemzeti és közös európai identitás, a kultúrák közötti összefogás és összemosódás kérdése minket is ugyanúgy foglalkoztat. És mi más nyithatná fel jobban a posztmodern lét, a nagyváros anonimitásától és elidegenedésétől szorosra zárt szemünket a multikulturalizmus létezésére és relevanciájára, mint az irodalom? Kureishi arra

buzdít, hogy átgondoljuk a nemzetállamokról, a kulturális és személyes identitásokról alkotott elképzeléseinket, s mindezt olyan erős képekkel és nyelvi kifejezőeszközökkel teszi, annyi öniróniával és satírával fűszerezi, hogy nem lehet mellette elmenni – a *Buddhát* vagy nagyon utálni, vagy nagyon szeretni lehet csak. Ebben az egy kérdésben nincs köztesség – és ami engem illet, feltétlenül az utóbbira szavazok. A *kültelki Buddha* nemcsak, hogy magával sodorja az olvasót Karim könnyed, szórakoztató és mégis elgondolkodtató elbeszélésének, az élettől duzzadó karaktereknek, a nyelvi gazdagságnak és a humornak köszönhetően, hanem hidat is épít korok és kultúrák között. Ezt a hidat pedig nem feltétlenül csak a globalizáció vagy a kozmopolita létforma hozza létre, hanem a mindannyiunkban benne élő elemi vágy önmagunk felfedezésére és kiteljesítésére; a vágy, hogy választ találjunk a honnan jöttem, ki vagyok, hová tartok örök kérdéseire; vágy a biztonságra és a kalandra, teljességre és boldogságra. És hogy vajon Karim megtalálja-e mindezt útja (és a regény) végére? A válaszhoz el kell olvasni a *Buddhát*. Újra és újra.

Fókuszálási gyakorlat

Antal Alexandra

Keszeg Anna: *Gyöngyössi János. Szövegek és kontextusok* (Budapest, Ráció Kiadó, 2011.).

„Irodalomtörténeti kuriózumot tart kezében az olvasó. Gyöngyössi János életművének soha nem szenteltek átfogó monográfiát – valószínűleg ezután sem fognak. Illetve némileg átfogalmazva (némi iróniával): ezután már még kevésbé fognak” – írja Keszeg Anna *Gyöngyössi János (Szövegek és kontextusok)* című munkájának bevezetőjében.

